

بررسی توصیفی - تحلیلی سیمای امام حسین (ع) در شعر دینی

احمد وائلی

دکتر تورج زینی وند^۱

کامران سلیمانی^۲

چکیده

خطیب مشهور و معاصر شیعی عراق، احمد وائلی، از احیاگران فرهنگ قرآن کریم و شیفتگان سیره رسول الله (ص) و اهل بیت (علیهم السّلام)؛ از جمله امام حسین (ع) در جهان اسلام بود. وائلی با برشمردن منقبت‌های امام حسین (ع)، از جمله: عزتمندی، جوانمردی، قهرمانی، استواری، پایداری و دادگستری، ایشان را عامل بیداری ملت‌های ستمدیده و معیار تشخیص حق از باطل می‌داند. وی، امام حسین (ع) را، منبع الهام بخش مسلمانان، بلکه تمام بشریت در انقلاب علیه ستم و جور می‌داند که خون او تا ابدیت از جریان نخواهد ایستاد. وائلی، در شمار شاعرانی است که مدح و رثای سیدالشهداء، را با موضوع‌های اجتماعی و سیاسی زمان پیوند می‌دهد و از طریق منبرهای حسینی (ع) نقش بسیار مهمی در آشنایی جوانان مسلمان با آموزه‌های حسینی داشت. شعر دینی او که غالباً در چارچوب شعر حسینی است، پر حرارت و تأثیرگذار و متناسب با نیاز منبر و خطابه بود و از لحاظ مردمی و ادبی نیز مقبول همگان بود. رمز موفقیت وی در خطابه و ادبیات دینی، بهره‌گیری از آموزه‌های حماسه حسینی بوده است. اسلوب شیوا و جادوی بیان وی نیز در تأثیرگذاری بر مخاطبان بی‌تأثیر نبوده است. دو محور اساسی این پژوهش، عبارتند از: الف) گذری کوتاه بر شعر وائلی و معرفی جایگاه شعر وی در شعر معاصر عراق. ب) پردازش تحلیلی موضوع با محوریت شخصیت امام حسین (ع) و رخداد عاشوراء در شعر وائلی.

کلید واژه‌ها: امام حسین (ع)، احمد وائلی، شعر دینی، شعر شیعی، شعر معاصر عراق، ادب پایدار

^۱. دانشیار گروه زبان و ادبیات عربی دانشگاه رازی کرمانشاه. Email: t_zinivand@yahoo.com

^۲. کارشناس ارشد زبان و ادبیات عربی

۱. پیشگفتار

احمد وائلی (۱۳۴۲ه.ق) در شهر نجف اشرف دیده به جهان گشود. آموزه‌های مقدّماتی خود را در همان شهر سپری نمود. و در سال ۱۳۸۹ه.ق در رشته فقه اسلامی از دانشگاه بغداد، فوق لیسانس دریافت کرد و در سال ۱۳۹۲ه.ق موفق به اخذ مدرک دکتری از دانشگاه قاهره گردید. سپس به عراق بازگشت و دانش و ادبیات خود را در خدمت خواسته‌های ملت خویش قرار داد و به شهرت وسیعی در کشورهای اسلامی دست یافت. خطابه‌های مشهور وی، زیانزد عام و خاص گردید و شعرهایش در نشریه‌های گوناگون جهان عرب به چاپ رسید.

این دانشمند توانا و ادیب برجسته، در روزگاری زندگی می‌کرد که سرزمینش از استبداد و استعمار رنج می‌برد و گرایش به فرهنگ غربی، سکه رایج اوضاع فرهنگی آن کشور به شمار می‌آمد. از اینرو، بر آن بود تا با بهره‌گیری از منبرهای حسینی و شعر دینی، مردم را به سوی بیداری، پایداری و ارزش‌های دینی رهنمون نماید. وی هیچگاه، تسلیم تهدید و تطمیع حاکمان ستمگر عراق نشد و بارها از سوی آنان زندانی و تبعید گردید.

شاعر در سال ۱۴۲۴ه.ق چشم از جهان فرو بست و از وی آثار فراوانی در حوزه‌های گوناگون بر جای مانده است (برای تفصیل بیشتر؛ صادقی تهرانی، بی تا، ص ۴۴/ الرهیمی، ۱۳۸۰، ص ۱۹۸/ نوار، ۱۹۷۳، ص ۴۶۹/ عزالدین، ۱۹۶۵، ص ۱۷۲/ الرواق، ۲۰۰۴، صص ۱۳۳-۱۴۳/ داخل، ۱۹۶۶، ص ۳۹۸/ الطریحی، ۲۰۰۶، ص ۱۷۳/ عبود الفتلاوی، ۱۹۹۹، ص ۲۶/ الحکیم، ۲۰۰۶/ جعفری نسب، ۱۳۸۷/ دلشاد، ۱۳۸۸).

وائلی از اندیشه‌های گوناگون؛ غربی، لائیک، سوسیالیستی و کمونیستی آگاهی داشت. این موضوع، سبب شد تا او بتواند میان این گرایش‌ها و اندیشه‌های اسلامی، تحلیل‌ها و مقایسه‌های خوبی را انجام دهد. وائلی از بسیاری نظریه‌های علمی در زمینه‌های؛ پزشکی، شیمی، فیزیک، ستاره‌شناسی، اختراعات و کشف‌های علمی اطلاع داشت و از این دانش‌ها در سخنرانی‌هایی که ارائه می‌داد، بهره می‌جست. (الطریحی، ۲۰۰۶، ص ۲۰۳/ صالح المرجانی، ۱۹۴۹، ج ۱، ص ۲۱۳).

بررسی توصیفی - تحلیلی سیمای امام حسین(ع) در شعر دینی احمد وائلی

بدون تردید، ایشان یکی از بارزترین خطیبان منبرهای حسینی است. او شخصیتی بزرگ از دانشگاه نجف و مؤسس مکتب معاصر «خطابه حسینی» است. همو، پیشگام سبک خطابه معاصر می‌باشد. وی از مسن‌ترین، با تجربه‌ترین و معروفترین شخصیت‌هایی است که با داشتن اسلوبی شیوا و سحر بیان، مخاطبان زیادی را جذب نموده بود. شماری از خطیبان چیره‌دست در مدرسه او شاگردی کرده و از طرحها و روشهای درخشانش در زمینه خطابه و هنر منبر استفاده برده‌اند. خطبه‌های دلنشین او تأثیر زیادی بر اندیشه مردم گذاشته که همه آنها را از الطاف پر برکت سیدالشهداء اخذ نموده است. (داخل، ۱۹۹۶، ج ۱، ص ۳۶۵)

وائلی در اواسط قرن بیستم، جایگاه بلند مرتبه‌ای را در خطابه و سخنوری، کسب نمود و رهبری منبر حسینی را به دست گرفت و به شایستگی لقب «عمید المنبر الحسینی» را از آن خود نمود. او در منبر، از اندوخته‌های گوناگون خود - بویژه قدرت ادبی و سرودن شعر - بهره گرفت. کرامت‌های روحانی، جامعیت علمی و فضیلت‌های اخلاقی، او را در جایگاه یکی از دوست داشتنی‌ترین خطیبان معاصر عراق قرار داد. ایشان دارای سبک مستقلی بود که سبک ویژه، روش و برنامه‌ای بی‌همتا داشت. سخنوران بعد از او در راه وی گام نهادند، و از اسلوب وی بهره می‌بردند و بسیاری از حرکات‌ها و حتی صدای او را تقلید کردند و این، دلیل آشکاری بر خردمندی این خطیب چیره دست می‌باشد. (الطریحی، ۲۰۰۶، ص ۲۳۰)

وائلی، شیوه نوینی در زمینه خطابه به وجود آورد که پیش از این، مرسوم نبود. «طارق حربی» در اینباره چنین می‌گوید: شیوه نوینی که وائلی در خطابه بنیان نهاد، این است که وی روش خطابه حسینی را تغییر داد، به این صورت که، مجلسش را با یکی آیه آیات از قرآن کریم آغاز نموده سپس با بهره‌گیری از حدیث به شرح و تفسیر مضمون‌های عقیدتی، اجتماعی و اخلاقی آن و دیگر مسائل مرتبط با آن می‌پرداخت. این روش، پیش از وائلی معروف و مشهور نبود و خطیبان، بیشتر خطابه‌ها را با شعری درباره مصیبت حسینی آغاز می‌کردند و وائلی با این کار، پیشرفت آشکاری در خطابه بوجود آورد که خطیبان پس از او از وی پیروی نمودند و مردم به این شیوه از خطابه که یک

نقد ادب معاصر عربی

نمونه والا بود و نسبت به به روش گذشته برتری داشت، انس و الفت گرفتند. وائلی از مخاطبانش می‌خواست که تا پایان خطبه وی را همراهی کنند. در مجلس خطیبان گذشته، بیشتر کهنسالان و برخی از توده‌های مردم بودند. اما در مجلس خطابه‌های وائلی بسیاری از روشنفکران دانشگاهی، استادان و صاحبان ادب و اندیشه نیز حضور داشتند و هرکس که در مجلسش حاضر می‌شد، از آن بهره مند می‌شد. و شیخ نیز بر خود واجب می‌دید که اندیشه‌ای جدید، پُر بار، و موعظه‌ای سودمند به شنوندگان بدهد (همان، صص ۲۰۴-۲۰۳ / الخاقانی، ۱۹۵۴، ج ۱، صص ۲۰۶-۲۰۷). افزون بر آنچه گفته شد، دو پرسش اساسی که این پژوهش در جستجوی آنهاست، عبارتند از:

الف) مضمون‌های برجسته حماسه حسینی در شعر وائلی چیست؟

ب) وائلی، در ادب عاشورایی، شاعری است نوگرا یا مقلد؟ یا ترکیبی از آندو؟ درباره پیشینه موضوع، لازم است که ذکر شود تا کنون پژوهشی (پایان‌نامه، کتاب و مقاله) درباره جایگاه حماسه حسینی در شعر دینی وائلی، صورت نگرفته است.

۲. پردازش تحلیلی موضوع

مضمون‌هایی که وائلی درباره امام حسین(ع) ذکر نموده است، گوناگون است. شاعر در برخی از این مضمون‌ها راه پیشینیان را طی نموده است و در برخی دیگر، راه نوآوری را آزموده است.

۲-۱. ولادت امام حسین(ع)

وائلی، از روز میلاد امام حسین(ع) به نیکی یاد می‌کند قدر و منزلت این روز را منحصر به فرد ذکر می‌نماید و چنان دلپذیرش می‌یابد که چشمانش لبریز این احساس می‌گردند:

۱- أَسْتَعْلَمُ رَوَائِعَهُ
بِظَرْفِي مَوَارِدَهُ
مَآرِئِ الْأَوْعَةِ دَتُّ بِهِ
لَدَّ سَلْتُكَوْ فِيهِ مَنَحَصَرُّ
(الوائلی، ۲۰۰۵، ص ۱۰۶)

(ترجمه: ۱- در روز میلاد تو را قصد نمودم شمه‌ای از زیبایی‌هایش را آشکار نمایم پس تصاویر زیبا یکی پس از دیگری چشمانم را لبریز نمود. ۲- هر شکوهی را که قصد

بررسی توصیفی- تحلیلی سیمای امام حسین(ع) در شعر دینی احمد وائلی

کردم آن را تنها در این روز یافتم که گویی همه بلند مرتبگی‌ها در او مُنحصر شده است)

وائلی، روز میلاد امام حسین(ع) را، روزی می‌داند که روزگار آن را گرمی داشته و در آن نغمه سرور سر داده است؛

۱-، عَمَلِي الزَّمَانِ وَ لَيْدًا : ظَلُّوا مِ الزَّمَانِ نَشْرِي دَا
يَمَّحَتْ يَوْمًا كَالظَّمَاءِ بِلَمَفْحِ حَقْوَاءِ تَلَطَّ مَسِي الْعَدِيدِ رَوْرُودًا
(همان، ص ۱۱۱)

(ترجمه: ۱- از آن زمان که پا به این جهان گذاشتی، همواره سروده‌ای هستی که بر دهان روزگار خوانده می‌شود. ۲- روز میلاد تو را در نیت گرفتم مانند تشنه‌ای که از گرمای صحرا، به دنبال چشمه‌ای می‌گردد)

۲-۲. فضیلت‌ها و منقبت‌های امام حسین(ع)

وائلی با برشمردن منقبت‌های امام حسین(ع) از جمله؛ جوانمردی، قهرمانی، صلابت، پایداری و دادگستری، او را عامل بیداری ملت‌های گرفتار و جداکننده حق از باطل می‌داند؛

۱- بِجَدِّ الْوَاهِبِينَ سَوَى لِدِّ رَجَضَّادٍ وَ اهْ يُفْتَقِرُ
إِلَى الْبَطْلَانَةِ يُسْتَضْمِرُ لِي هِيَ الشُّعُوبِ وَ ذَلَّاسُ تَشْرِي بِمِ الْخَوْرُ
رَيْفِ إِلْحِونَ الْأَوْفَاءِ رَفَّاعِ لَلضَّاحِينَ حَيْثُ هَلَّ غَيْبِي يَسْتَعْرِ
إِلَى الْخُسَيْنِ وَ- هَلْ غَيْرُ الْخُسَيْنِ سَيْنَا إِلْبَذَلَاتِ فِكْرُ وَ ضَاعَ الْوَرْدُ وَ الصَّادِرُ
فَارُ وَ الْخُلُودِ- فَمَا كَانَ الْخُلُودُ سَوَى وَ عَثِقَتْهُ قُلُوبًا فَمَّا كَالْعُصْرُ
(همان، صص ۱۰۶-۱۰۷)

(ترجمه: ۱- تقدیم به آن جوانمردی که مجد همه بخشنندگان تنها اندکی از بخشش اوست و همگی به بخششهای او نیازمندند. ۲- به قهرمانی که آتش بیداری ملت‌ها آنگاه که دچار سستی شوند بوسیله او برافروخته می‌شوند. ۳- به سایه گسترده‌ایی که بر سر انسانهای بی‌پناه سایه افکنده و آنان را از آتش شعله‌ور ستم در امان می‌دارد. ۴- به حسین(ع) باید رجوع کرد و آیا غیر از حسین(ع) پناهی هست در زمانی که افکار آلوده شوند و سرچشمه هدایت گم شود؟! ۵- خلود و جاودانگی را روایت کن.

نقد ادب معاصر عربی

جاودانگی سندی است که همه دوران آن را با نام تو امضاء نموده اند)
وائلی در قصیده «قتل الحسین یزیداً»، امام حسین (ع) را آگاه به حقیقت امور می‌داند
که از درایت بالایی برخوردار است، روح بزرگی که حتی بر قاتلین خود نیز کینه
نمی‌ورزد:

۱- كُورَ الحَصِيفَ يَشْفُقُ أَسْ - بِيَتَوَلَّى يَسْتَشْفِقُ بِعِيْدَا
وَرَأَيْتُكَ - النَّفْسَ الكَبِيرَةَ لَمْ تَكُنْ حَسِيًّا عَلَنُ قَاتِلُوكَ حَقًّا سُوْدَا
(همان، ص ۱۱۱)

(ترجمه: ۱- تو را صاحب اندیشه‌ای دقیق و نیکو یافتم که پرده‌های غیب را می‌شکافد و
امور پنهان و دور را به وضوح می‌بیند. ۲- و تو را دارای روح بزرگی یافتم که حتی بر
آنها که تو را به قتل رساندند، کینه به دل نگرفت)

وائلی همچنین در بیت‌های آغازین چکامه «أبا الشهداء»، بیان می‌کند که واژگان را
تاب بر دوش کشیدن معنای عظیم و نورانی امام حسین (ع) نیست:

۱- اك الحُرُوفِ فَلَمْ تَطُقْ جَلِيْلَاتُ مَعْنِيَّ بِجُرْدَا
فَعَشْتُ بِعَهْدِي صُورَةً لَا أَرَى لَهَا بِوَدْحٍ الْأَلْفُظَاتُ أَنْ تَتَقَيَّ سُدَا
لَقَدْ أَحَدَتْ ۳- مِنْكَ الدَّوَاثِرُ شَكْلَهَا لِمَ رَأَاهُ فَلَلَنْتِيهِ سَاءٌ وَلَا ابْتِدَاءُ
حُسَيْنٌ وَرُجْبٌ أَسْمٌ إِذَا مَا لَفِظَتْهُ يَمْنَعُ الْبِسْدَهُرِ مَهْمَا تَرَدَّدَا
(همان، ص ۱۱۲)

(ترجمه: ۱- واژه‌ها را برای بیان معنی تو قرار دادم، پس واژه‌ها روشنی تو را تاب
نیاوردند به همین خاطر، من در ذهن خود، تصویری انتزاعی از تو ترسیم نمودم. ۲- در
اندیشه‌ام با تصویری زندگی کرده‌ای که در محدوده الفاظ نمی‌گنجد. ۳- همانا دایره،
شکل خود را از تو گرفته است که نه ابتدائی دارد و نه انتهائی (دایره مانند تو آغاز و
پایان ندارد). ۴- حسین (ع) و چه بسا اسمهایی که چون بر زبان آوری، آوازه اش در
گوش روزگاران طنین انداز می‌شود)

وائلی، امام حسین (ع) را از جانب خداوند، «وثیق» می‌داند، کسی که باید به ریسمان
وی چنگ زد تا از گمراهی رها شد (همان، ص ۱۴۱)

شاعر همچنین در قصیده «تغريد الرَّمْل»، امام حسین (ع) را دارای خصلت‌های

نقد ادب معاصر عربی

مستبد ستیزه جو بر موضع خود پافشاری کند، به مبارزه خود ادامه می‌دهد تا سپیده دم ایمان و حقیقت از دل تاریکی ستم ظهور کند:

۱- ضَمِيرٌ يَهْدُرُ وَالْخُصْمُ - إِذَا صَبَّحَ سُبُّهُ بِالسُّدِّ
وَالدَّمُّ الْمَأْرَدُ الَّذِي يَصْرَعُ الْبَغْ - سِيٍّ مِإِخْلَجٍ تَبِيدُ عَنْ نِيٍّ السُّدِّ
أَلْقَى يَكْفَأُ شَعْلَةً تَهْزَمُ الظُّلْمَ - تِيْمَاءٍ حِينَ فَجَّرَ رُؤْيُ لِيٍّ السُّدِّ
(همان، ص ۱۳۴)

(ترجمه: ۱- تو صدای وجدانی هستی که جاری و سرسبز است و تو آن هنگام طراوتی هستی که دشت‌ها و طبیعت خشک می‌شود. ۲- و تو آن خون سرکشی هستی که با ستمگر مبارزه می‌کند هنگامی که مستبد ستیزه‌گر و لجباز در دشمنی پافشاری و اصرار می‌کند. ۳- پس بدرخش ای شعله‌ایی که تاریکی را می‌زدایی تا سپیده بدمد)

وائلی، در بیان روحیه فداکاری امام، این خصلت را نتیجه لطف الهی نسبت به ایشان می‌داند و انسان‌های بسیاری بواسطه این فضیلت‌ها از گذشته تا کنون به احترام از خود گذشتگی بی‌حد و مرز امام(ع) به ستایش او پرداخته اند:

۱- هُوَ تَرَفِدُ اللهُ مَنْزِلًا - يَطِيءُ الْعَطَاءُ وَسَيْعُ
بَنِيَّةٍ مَحْرَابٍ الْفِدَاءِ وَلَمْ تَنْزَلْ تَوَّارِكُهَا جِدًّا وَرُكُوعُ
وَأَتَى بِكَ نِيَّةً كَثِيرًا بَدَلَتْهُ - سَتَفَمِّي إِذَا تَيَّيْتُ الْفِدَاءِ قَنُوعُ
(همان، ص ۱۲۵)

(ترجمه: ۱- آن(جان) را بخشیدی و خواستی از خداوند که منزلتی گرانمایه به تو ببخشد، پس خداوند با عطای گسترده اش به تو بخشش نمود. ۲- تو محرابهای فداکاری را ساختی و همچنان در آن محرابها، انسانهای زیادی به رکوع و سجود می‌روند. ۳- اینگونه نبودی که از تلاشهای فراوان خود خوشنود گردی؛ زیرا تو در دنیای فداکاری و از خود گذشتگی، هیچگاه قانع نبودی)

وائلی امام حسین(ع) را دلاوری می‌داند که از روی ماجراجویی و ستم‌کاری قیام نکرد، بلکه هدفش، دفاع از ارزش‌ها و مرزهای دین بود:

شَلْتَارَ لِمَبَغْيِي لَكَ مِنْ - تَابِ الْفِيْدِيْنَ الْحَنِيفِ يَكْدُودُ
(همان، ص ۱۱۶)

بررسی توصیفی - تحلیلی سیمای امام حسین(ع) در شعر دینی احمد وائلی

(ترجمه: و او شجاعی است که برای ستمگری قیام نکرد بلکه از حدود دین حنیف حمایت نمود)

وائلی، در تصویری شاعرانه، مقام امام(ع) را تا اندازه‌ای والا می‌داند که ستاره شعری یا کیوان را محل فرود قدم‌های ایشان می‌داند و معتقد است که مجد و بزرگواری، هرگز وی را از یاد نخواهند بُرد؛ زیرا وی، بهترین نماینده پایداری و کرامت انسانی است که در جان هر انسان انقلابی، همچون شعله‌ایی فروزان، همواره حضور دارد:

۱- وَأَوْقَمَ آكَابَ فَالشَّعْرَى
أَيْهُمَ الْخُلُمُ مَخْغَمَتْ أَعْيُنُ الْمَجْدِ
مَاشَ وَوَعَلَدِي نَفْسَ كُلِّ أَبِي
خَالِدًا فِي الزَّمَانِ فَهُوَ أَمْتِدَادُ
سَدِّكَ تَغْرَائِمُ مِنْهُ دُنْيَا
طُلُودُ الْقَمِ أَوْ كَيْهٌ سَوَانُ
عَلَّابِيهِمْ مَوْلَا الْأَجْفَانُ
نَبَأٌ رِفَالْتَنَظُّ بِمِ الْنَّيْرَانُ
مَلَامِ حَسَنٍ وَجُودِهِ فِيهِ أَنْ
نَا فَفِيهِنَّ رَفْدِهِ أَلْوَانُ
(همان، ص ۱۳۷-۱۳۸)

(ترجمه: ۱- بر تارک ستارگان گام نهادند پس دو ستاره شعری و کیوان، محل فرود آمدن قدم‌هایشان است. ۲- ای رویایی که چشمان مجد و بزرگی او را نادیده نگرفت. ۳- همچون شعله‌ایی در جان هر انسان انقلابی به زیستن ادامه داد، و در جان او آتش غیرت و شجاعت بر افروخته گردید. ۴- پاینده در طول دوران زیست، پس او امتداد چیزی است که زمان تا کنون یک آن خالی از وجود آن چیز نبوده است. ۵- کرامتها و بزرگی‌های او، دنیای ما را نیرومند ساخته است
به راستی که دنیای ما به خاطر عطا‌های او رنگارنگ گشته است)

وائلی، در تعبیری عرفانی، شمیم خوش خون شهیدان کربلا را تا امروز بر شن‌های صحرا، قابل استشمام می‌داند و خاطر نشان می‌کند همان گونه که زمین به خاطر پیروزی امام، تاج غرور بر سر نهاد، هر دانه شن نیز به خاطر لمس خون شهیدان، تاجی بر سر خود نهاده است:

۱- أَبَا الطَّيْفِ بَعَا إِلَى الْأُ
الْأَرْضُ حَسْبُ الْفُتُوحِ فَلَا لِمِ
بِهِمَّ لَمَى شَذَاهُ الرُّمُ سُولِ
طِي كَعَلَلٍ حَبَّيَّةٍ إِكْلِيهِ سَلِ
(همان، ص ۱۱۹)

نقد ادب معاصر عربی

(ترجمه: ۱- ای امام حسین، ای خونی که، شنزارها از بوی خوش آن سرمستند. ۲- زمین به واسطه پیروزی هایت تاج بر سر نهاده است و بر هر دانه شن، به واسطه خون تو، تاجی نهاده شده است)

شاعر، قیام کربلا را رخدادی فراموش نشدنی می‌داند که هر چقدر زمان به طول بیانجامد، غبار کهنگی بر آن نمی‌نشیند و با وجود تلاش برخی از دشمنان برای کنار زدنش، همچون فریادی جاودان، صدایش در طول تاریخ به گوش می‌رسد:

۱- لَابَتِ اللَّيْلُ لَيْلِي عَلِمِيَّه
 مِنْ فِي الرَّمَّ مَالِ تَجَدُّ يَدُ
 يَحْمَلُ الطَّافُ وَالْحُسَيْنُ حُسَامًا
 لَمْ كُرِبَا مَالُو جُودِ يَزِيدُ
 صَرْحَةٌ لَمْ يَفْعَعُ صَدَاهُ وَإِنْ حَا
 وَ لَتَضِعَنَّ الصَّحَابُ الشَّيْبُ
 أَنْ قَطَعَتْ لَكِنَّهُ مُمُّ مَدُّ
 بِيَعَاظًا وَرَبَّالْ تِلْكَ أَلْمُ دِي
 مَهْمَا تَطُولُ تِلْكَ أَلْمُ دُو
 وَ دَمٌ لَا يَهْنِي سِيْعُ إِذْ هُوَ نَارُ اللَّهِ
 (همان، ص ۱۳۲-۱۳۳)

(ترجمه: - ای خونی که شب از شدت اندوه او پیر گشت و هنوز هم تازگی خون او بر روی شن‌ها احساس می‌شود. ۲- کربلا و حسین هر زمان که یزیدی در تاریخ وجود داشته باشد، شمشیر به دست می‌گیرند. ۳- فریاد امام (ع)، فریادی است که بازتاب آن از میان نمی‌رود هرچند که غوغا گران، قصد نابودی آن را داشته باشد. ۴- ای شریانی که تیغهای دشمن پنداشتند که آن را قطع نموده‌اند اما همچنان وصل است. ۵- و خونی که پایمال نمی‌شود زیرا که او برای خدا قیام نموده (خون خداست) خون خداست هرچند که روزگار به طول بیانجامد. (حق انتقام خون او برای خدا محفوظ است))

وائلی، به زرفای رخداد عاشورا سفر می‌کند و به بازکاوی وصف پژواک بر زمین

افتادن اعضای قطعه قطعه شده شهیدان کربلا می‌پردازد:

۱- أَلْتَلَمَ الْجِرَاحَ فَلَإِنَّهَا
 مَدَوِّي يَفِيَّهِ شَلْوٌ مُقَدَّدُ
 وَ أَسْفُافُ طَيْبٍ بِهَا كَلِمَةٌ مَضَى
 عَلِمِيَّه مَانُ زَنْهَجُهُ يَتَجَدَّدُ
 مِنْ لَانِ الْهَيْتِ التَّبُوءِ وَالْهُدَى
 عِلَلٌ لَأَفِي كُكُ كَوَكَبٌ يَتَوَقَّدُ
 (همان، ص ۱۵۷)

(ترجمه: ۱- تو گویی همین حالا، آواز مجروحان کربلا را صدای قطع شدن اعضاء در

بررسی توصیفی- تحلیلی سیمای امام حسین(ع) در شعر دینی احمد وائلی

آن طنین انداز است را می شنوم. ۲- بوی خوش را از خونی استشمام می کنم که هر چقدر زمان بر آن سپری شود، شمیم آن تازه تر می شود. ۳- همچنان از خانه پیامبری و هدایت، در گستره همه افقها، ستاره ای می درخشد (نور هدایت از خاندان پیامبر، هیچگاه خاموش نشده و نخواهد شد))

وائلی، در این بیتها، شام را که مزار حضرت زینب (س) است مورد خطاب قرار می دهد و از او را می خواهد تالب به سخن بگشاید و حماسه ای را که حاصل شده است، بازگو نماید:

۱- وَالظَّلَامُ طَارَ دَمُهُ بِ - وَحَلِيٌّ فُلَيْلًا بَقَايَا فُلُوسٍ
وَاقْرَأِي يَا شَامُ مَلْحَمَةَ الْحَقِّ كِتَابَ الْغَيْظِ فَوْقَ الرُّمِّ سُولِ
دَمٍ ثَكَايِيرٍ وَدَمٌ مَعِ بَجَنَنْبِ طَلَلِ الْمَلَامِ حَمْدًا فِي فُصِّ سُولِ
وَمِنْ الْقَوَاعِ مَا يَكُونُ سِلَاحًا نَاعِ الْبَيْضِ كَالْحُمْسِ سَامِ الصَّقِيلِ
كَكَيْفِ الْبَلَاءِ تَمَّتْ لِمَشَارِرٍ وَبِحِيٍّ عَطَلَتْ دَلَّ السَّمَّ أَلْبَعُتُ سُولِ
حَايَةَ ثِيَابِهَا تَوِي لِمَقَاتِلِينَ لِوَاءِ وَيُفِي الْمَاءِ لِمَقَاتِلِينَ سُولِ
(همان، ص ۱۴۲)

(ترجمه: ۱- آنچه که از درد مصیبت می کاهد، این است که، صبح حقیقت، تاریکی و ظلمت باطل را به عقب زد و از تاریکی جز پاره های آخر آن، چیزی باقی نمانده است. ۲- و بخوان ای شام! حماسه حقیقت را، که کتابی است نوشته شده بروی شن ها. ۳- با خون انقلابیون و اشک هایی که در جوار خونهای ریخته شده سرازیر شدند و حماسه را در چند فصل نوشتند. ۴- این اشکها نیز خود سلاحی بودند که مانند شمشیرهای صیقل خورده، پیروزی را به ارمغان آوردند. ۵- کربلا (به واسطه زینب(س)) تا شام کشیده شد تا عدالت آسمان را به گوش عاقلان برساند. ۶- تا آنجا که پرچم قاتلان را به زیر کشیده شد و پرچم کشته شدگان در اهتزاز است)

وائلی، همچنین در قصیده «حدیث الجراح»، به این نکته، اشاره می کند رخداد عاشورا، همیشه ماندگار است و صفحه های آن، هرگز از بین نمی رود و پیامبر(ص) عهده دار نگهداری از پاره های تن امام حسین(ع) است. وی معتقد است که حادثه طف و امام حسین(ع) نه تنها داستان امروز است؛ بلکه داستان فرداهای پی در پی نیز است و

نقد ادب معاصر عربی

پیامبر(ص) به سبب چنین حماسه‌ای، به خود می‌بالد:

۱- سَاحَاةُ الطَّفِّ تَبْقَى يَلْهَمُ شَاهِدًا لَا تَنْزُولُ
 وَالْقَلْبُ يَرْقُبُ شُلُوبًا مَزَقَّتْ لَوْهَ قَدَّاسٍ خِيُولُ
 يَزْدَهِيهِ بِأَنْهَ حُوسٍ يَرْقُصَّةُ الْأَمِّ مَسِ وَ الْغَلَلِ وَصُولُ
 وَ بِأَنَّ السُّوْحَ الَّذِي هَلَّ السَّبَّ رَلَطُ قَمْنِ أَنْبِيِ أَصِيلُ
 (همان، ص ۱۲۰)

(ترجمه: ۱- ای امام حسین(ع)! کربلا ماندگار است در حالی که مناظری در آن است که هرگز از فراموش نمی‌شود. ۲- پس اینجا پیامبر از پاره تنی نگهداری می‌کند که نیزه پاره‌پاره‌اش کرد و اسبان از رویش گذشتند. ۳- پیامبر فخر ورزید به اینکه او و حسین(ع)، داستان دیروز و فردای موعود هستند. ۴- و فخر ورزید به اینکه روحی که در فرزندان پیامبر(ص) نهفته است، میراثی اصیل است از پیامبر(ص))

وائلی، خیال کسانی را که امام حسین(ع) را کشته در خون غلطیده نامیدند، باطل می‌داند و او را که به زندگی انسانها، پویایی و رویش را هدیه می‌دهد، از مرگ به دور می‌داند؛

۱- كَالْقَتِيلِ الْمُدْمَى نَبِيٌّ يُخَلِّقُ فِي سَاعَةِ قَتِيلِ
 سَبَّوَالْعَرَكِ. يَمُوتُ رَأْيٌ لِنُورِ الشُّبَّعِ سِضْ نُورِهِ تَعَلِّيْ
 وَ يَمُوتُ الرَّسُولُ جِسْمًا وَ لَكِنْ فِيَاللَّيْتِ لَنْ يَمُوتَ الرَّسُولُ
 (همان، ص ۱۱۹-۱۲۰)

(ترجمه: ۱- دروغ به هم بافتند که تو کشته شده، و در خون غلطیدی، آیا کسی که زندگی ساز است کشته می‌شود؟ ۲- دروغ گفتند هرگز آن امامی که نور او علت نورانی بودن خورشید است، نخواهد مُرد. ۳- جسم پیامبر وفات یافت اما در زمینه رسالت، پیامبر(ص) هرگز نمی‌میرد)

شاعر، خون امام حسین(ع) را گویاتر از سخن هر بلیغی در رساندن پیام عاشورا می‌داند و پیوسته تأکید می‌ورزد که روزگار، برای همیشه، پژواک مجد و بزرگی ایشان را از یاد نخواهد بُرد:

بررسی توصیفی- تحلیلی سیمای امام حسین(ع) در شعر دینی احمد وائلی

۱- لَّهُ هَادِرٌ وَبَلَدِي غُيْبٌ بِنَ الْجَهْدِ شَرَّاحِ حَمِينٍ تَقُولُ
وَسَتَبْقَى رَوِيكَ الدَّهْرُ مَجْدًا لِحُ الرُّبُومِ الخُوسَامُ الصَّيْقَلُ
وَقَفْتُمْ مَهْفَافًا إِلَى الْآنِ تُرْوَى صَعْدَاهُنَّ مَلَا حِمٌّ وَفُصُّ سُولُ
(همان، صص ۱۲۰-۱۲۱)

(ترجمه: ۱- صدای هر خطیب و سخنوری، هرگز مانند صدای زخم و جراحت نیست
آنگاه که به سخن می‌آید! ۲- روزگار از تو و خونِ سرخ و آزاده و شمشیرِ صاف و
برنده‌ات، با عظمت یاد خواهد نمود. ۳- در کربلا چنان ایستادگی نمودی که پیرامون آن،
دلاوری‌ها و حماسه‌های فراوان نقل گردیده است)

وائلی، قیام عاشورا می‌ستاید؛ زیرا، امام(ع)، راه درست زندگی را پیش روی
دشواری‌های زندگی قرار داد و معنای فداکاری را آموخت:

۱- طَيِّبَةَ الْحَيَاةِ بِنَهْجِهِ لَنَهَلْتُمْ نَهْجَ حَامِئِ مَسَدَدًا
عَلَّمَنَا نَهْجًا أَنْ الْفِدَاءَ فَرِيضَةً رَرِذَالُ الْغَفْتَقِيشِ الْكَرِيمِ إِلَى الْفِدَاءِ
لَمْ أَحْسَبْ رُسُومًا - الْمَجْدُ بِيَضَاءِ حَرِيٍّ كَلَّ عَضُّو مِنْكَ قَطَّعَ بِالْمِ دِي
فَأَكْبَرَتْ فِطْرَتُ الدَّمِ أَسْرَجُ شُعْلَةً بِقَلَامِ بِلَالٍ ظَلَّ حَتَّى تَبَدَّدَا
(همان، ص ۱۱۳)

(ترجمه: ۱- ای بخشنده‌ای که با نورانیت خود، راه راست و محکم را پیش روی زندگی
نهاد در آن هنگام که لجاجت و خودخواهی عرصه را بر زندگی تنگ ساخته بودند.
۲- او به ما یاد داد که فداکاری کردن، عمل واجبی است، هنگامی که زندگی عزتمندانه،
به فداکاری محتاج شود. ۳- نشانه‌های مجد و عظمت و پاکی و آزادگی را در تک تک
اعضای بدنت که به وسیله شمشیرها از بدن جدا گشته بودند به روشنی دیدم. ۴- پس
خون تو را بزرگ و گرامی داشتم و با خون تو، شعله ای را در قلب تاریکی، روشن
می‌کنیم، تا تاریکی‌ها از میان برود)

وائلی، در تعبیری شاعرانه، خون شهیدان کربلا را همچنان، تازه و زنده می‌داند که با
کهنه شدن روزگار، بزرگی و مرتبه برایش باقی مانده است و شمشیرهایی که بر ایشان
فرود آمد، به ذلت افتاده‌اند. و سپس در تعبیری عرفانی، بوی خوش قیام کنندگان را در
شن‌های صحرا، چنان غالب می‌داند که با وزش نسیمی مُلایم، منتشر می‌شود:

نقد ادب معاصر عربی

۱- اللَّيْلَ لَأَسْتَلْتَهُمُ الرُّؤْيَا لَطَمَوْخِي هَمِيَّةً نَجِيَّةً سَعُ
 مَشَيْ بِحَيْعِ الْقُرُونِ بِحَصْبِهِ رُفْلًا لَمَلَدُوا حَبَاهِ رَبِّي سَعُ
 لَ فِي تَحْتِهِ لَلْوَنَفَاوَانُ فَلَمَلَدَمَا نَوْحٌ وَتَمَّ لَيْسَ لَيْفِ اللَّئِيمِ خَنْوَعُ
 وَ عِنْدَ الرَّمِّ عَالِكِ السُّمْرِ مِنْ دَمٍ نَثَائِرِ لِحَاظِهِ رَبِّ النَّسِيمِ يَضُوعُ
 (همان، ص ۱۲۳)

(ترجمه: ۱- شب را در اندیشه شهیدان کربلا بیدار ماندم تا آنکه از آن خونهای پاک، چیزهای زیادی به من الهام گردید. ۲- آن خونهای پاک و پر برکت در طول قرنهای روزگاران را از بخشش و زایش خود همچون بهار ثمر بخش، بهره مند ساخته است. ۳- نتیجه‌ای که در آن واقعه و رخداد به وقوع پیوست، این بود که خون‌ها به بلندمرتبتگی رسیدند و شمشیر انسانهای پست، در ذلت و خواری افتاد. ۴- نزد شن- زارهای سبزه‌گون از خون انسانهای انقلابی، بویی خوش پراکنده می‌شود آن‌گاه که نسیم می‌وزد)

وائلی، خون ریخته شده انقلابیون آزاده را موجب برچیده شدن روزگار ستمگری در دنیا می‌داند و آرزو می‌کند تا این شعله هدایت، تا برچیده شدن ظلم و آشکار گردیدن راه درست، بدرخشد:

۱- جُودٌ دُونَ دَمٍ حُرٌّ لَنْ يُخْفَرَ رَعْدٌ يَسْدُ
 تَالِقٌ يَأْتِي شُعْلَةً تَهْزَمُ الظُّلْمَاءَ حَاتِيْنَ يَنْبِهْنَ حَجَّ سَدِيدٌ
 (همان، ص ۱۱۶)

(ترجمه: ۱- تمام هستی، بدون خون آزادگان، سرشار از ترس و تحقیر است. ۲- پس بدرخش ای شعله‌ایی که تاریکی‌ها را می‌زدایی تا آنجا که راه درست و محکم آشکار گردد)

وی، در قصیده «حدیث الجراح»، بیان می‌کند که خون‌های ریخته شده شهیدان عاشورا، زمانه را از خود آکنده‌اند و دست‌آورده‌ایشان چنان بوده است که پیروز میدان کارزار نامیده می‌شوند. شاعر تلاش می‌کند که از امام الهام بگیرد و تسلیم‌ناپذیری آن حضرت در برابر ستم را بستاید و با ابیات آغازین قصیده که همواره فاخر و عظیمند، پیروزی حق را بر باطل را در عرصه کربلا به خواننده عرضه نماید:

بررسی توصیفی - تحلیلی سیمای امام حسین(ع) در شعر دینی احمد وائلی

۱- وَ الدَّمُ وَالْمَطْلُوعُ عَ سَانٌ مِنْهَا خَمِيلٌ
وَمَضَتْ تَنْشَأِي الْفُتُوحَ وَ بَعْضُ
وَالدَّمُ الْحُرُّ مَارِدٌ يُنْبِئِي الْأَحْ - رَ ارْتُومَا الْمِينِ هَذَا السَّيْلُ
وَ حَادِثٌ بِالْجِرَاحِ مَجْدٌ وَ اسْمِي سَيِّدُ الْمَجَارِ وَ تَهُ النَّصُوعُ
ثُمَّ عُذْرًا إِنَّ تَهَتْ يَادَمُ يَاجِرُ لَعْنَةُ الْفُكْرِ الْبَيِّعَانِ الشُّمُولُ
(همان، ص ۱۱۹)

(ترجمه: ۱- زمان آن رسید که میوه زخمها و خونی که انتقامش گرفته نشده، چیده شود. زمانه از این همه میوه آماده چیدن، به باغی پُر درخت تبدیل شده است. ۲- این زخمها و این خون، پیروزیهای بسیاری را در تاریخ آفریده‌اند، چرا که برخی از خونها با نتایجی که به بار می‌آورند، پیروزی بزرگی به حساب می‌آیند. ۳- خون آزاده زیر بار زور نمی‌رود و به آزادگان و انقلابیون اعلام می‌کند که راه اینجاست. ۴- سخن زخمها، عین عظمت و بزرگواری است و والاترین بزرگواری و عظمت همان است که نیزه‌ها روایتگر آنند. ۵- عذر می‌خواهم ای خون!، ای زخم! اگر در وصف شما راه به جایی نمی‌برم چرا که وسعت وجودی شما، زبانم را از کار انداخته است)
از نظر وائلی، حماسه‌ی حسینی منبع الهام بخش مسلمانان و بلکه تمام بشریت در

انقلاب علیه ستم و جور است و این خون تا ابدیت از جریان نخواهد ایستاد:

۱- ات الطَّفُ الْفَتْحِيَّةُ لِمَوْرَعٍ لِلشُّجْرَةِ تَسَالُ حُرْدَا
وَ رَعِيَّ السَّيْلِ كَلِمَةً طَالَ عَهْدُؤُهُ بِمِ الْأَعْطَى يَعُ كَوْدُ بَابِ دَا
(همان، ص ۱۱۴)

(ترجمه: ۱- ای کوی و برزن کربلا! هزاران تحیت و سلام بر ایام عاشورا که با غرور و افتخار در تاریخ خودنمایی می‌کند. ۲- و خداوند حفظ کند آن روز را که هرچه زمان می‌گذرد با ثمرات و نتایجی که به بار می‌آورد، همچنان نو و تازه است)

۲-۵. حماسه حسینی و چالش‌های کنونی جهان اسلام

وائلی، در شمار شاعرانی است که مدح و رثای سیدالشهداء، را با چالش‌های امروزی جهان اسلام و موضوع‌های اجتماعی و سیاسی روز پیوند می‌دهد:

نقد ادب معاصر عربی

۱- السُّمَّارُ مَجْلِسُهُمْ عَاثُ فِينَا اللَّذَّذَرُ
لَا نُحِبُّ الْبَيْتَ سَلَمٌ فِيهِ نَعْنَعُ نَبْرُوبٍ فَلَا يَحْدِي كَيْفَ نَعْتَجِرُ
مَشَى لَنَا غُرْبًا لَوْ بَسَّاعِدِهِمْ هُنَّ نَهْنَهْ لِكُلِّ لِمَنْ أَمْرُ وَ
تَقَسَّعْنَا فَاغْمُ لِمَنْ رَقَصُوا الْقُرُوقَ وَ ضَغَطُ اللَّذِي صَبْرُ وَ
(همان، صص ۱۰۷-۱۰۸)

(ترجمه: ۱- مولای من! محفل شب نشینان بر همان روال سابق برقرار گردید و دوباره لذت عافیت، در وجود ما رخوت و سستی ایجاد کرده است. ۲- روزگاری است که نه در صلحیم که از جنگ و خونریزی مانع شویم و نه در حال جنگیم که بدانیم چگونه عمامه ببندیم و صف آرایی کنیم. ۳- دشمنانی داریم که اگر اختیار کار در دست خودشان بود، مسأله راحت می‌شد، اما آنان سایه و فرمانبردار رؤسا و فرمانروایان خود و تابع دستور آنها هستند. ۴- ما را از هم جدا کردند و میان ما تفرقه و جدایی افکندند، کسانی را که همچون میمون خوش رقصی می‌کردند، تشویق نمودند و صابران را تحت فشار قرار دادند)

وائلی به امام حسین (ع) توسل می‌جوید و در خطاب به آن حضرت (ع)، چنین بیان می‌کند که اگر می‌خواهی ما نیز به مانند تو نامیرا گردیم، جان ما را از شربت شهادت سیراب نما:

أَنْ نَحْيَا فَالْهُمُ نَفُوسَنَا كَهَالِسِ شَرِبَتْ فَتَجْرَعُ
(همان، ص ۹۸)

(ترجمه: ۱- اگر خواستی که ما زنده بمانیم، پس به جان‌های ما الهام کن تا آن جامی را که تو از آن نوشیدنی، سر بکشد و از آن سیراب گردد)

وائلی، به خاطر دشواری‌هایی که رهبری‌های نادرست برای مسلمانان رقم زده است به فراخوانی تاریخی شخصیت امام (ع) روی می‌آورد و از ایشان طلب یاری دارد؛ وی با تشبیه امام (ع)، به چشمه‌ای که در جان‌ها، جوانه می‌زند و بهاری که شمیمی روح افزا دارد، وی را در زمانه تسلط تاریکی، همچون فردایی می‌داند که امید است تا طلوع سپیده‌دم، رهایی را نوید آورد. از امام (ع) تقاضا می‌کند که دوباره بر زمین فرود آید؛ زیرا وی، همان است که طلوع را به شب تیره بخشید و ستارگان، درخشش را از نور

وی وام گرفته‌اند:

۱- يٰۤاَيُّهَا نَبِيُّ عَرَبٍ عَمَّ
 كَا نَزَرَ الْغَدَّ الْمَرْجُوَّ نَطْلَعُ بِهِ اِذَا مَا صَاطَلَا مَ الْخَطْبَ يَعْتَكِرُ
 اَلْسُنَ مَاجْنٍ وَ هِيْلِيَّ النَّسْرُوقَ فَمَا سَا تَبِيْرِيْمَ سَيَلْنَعُهُ الْاَبْحَامُ الزُّهْرُ
 مَشَقِي رَ بِيْعَ لَيْلٍ سَمَّحًا فِي غَوَادِقِ قَيْسٍ بِاَلْبَيْتِ شَيْخٍ اَتَىٰ يَبْسُرُ سَمَّ الزُّهْرُ
 (همان، صص ۱۰۸-۱۰۹)

(ترجمه: ۱- ای نسل نو خاسته و ای جوانه‌ای که از خون جگرهای ما روئیده‌ای! و ای بهاری که همه رستنیهایت مُعَطَّر است. ۲- ما تو را فردایی می‌دانیم که بدان امید بسته‌ایم و نیز سپیده‌دمی که در ظلمت مصیبتها، طلوع خواهی کرد. ۳- آیا تو همان نیستی که طلوع صبح را به شب اهدا نمود؟ ستارگان فروزان وابسته به او هستند و نورشان را از وی وام می‌گیرند. ۴- چشمه‌های پُر آب بهار وجودت، شادی و سرور به همه جا ارزانی می‌دارد و همه گلها را شکوفا می‌سازد. (اشاره به نقش مثبت و سازنده امام (ع) در دنیا))

۲-۶. بیان عشق و ارادت خود نسبت به امام حسین(ع)

وائلی، هر گاه قدم در کربلا می‌نهد، گونه‌های خود را بر خاک می‌ساید و معتقد است که در محضر امام(ع)، شایسته است تا آدمی به دور از هرگونه غرور و در کمال فروتنی و خشوع جسم و جان حاضر گردد:

۱- رَبِّ اِدْفُرِ التُّرَى
 يٰمَشَاءُ كَلَمْ تَنْضَ رَبِّ
 هَا كَا- اِيْبِي لَطْعَاةَ الرُّكُوعِ وَ اِسْوَفَمَلَّةً نَبِيْهِ بِالْمَضِّ رَبِّ
 نَعْبُاطَانِ الدُّنْيَا الشُّمُوحِ بِغِ اَلْاَسِنَّةِ لَمْ تَطْلُبِ
 (همان، ص ۱۰۱)

(ترجمه: ۱- گونه‌هایم را به خاک می‌مالم جایی که، خون‌های تو هنوز خشک نشده است. ۲- جایی که دهان آن امام ظلم ستیز را می‌شکنند تا از جام ذلّت و خواری بنوشد. ۳- و سری که از خم شدن در برابر ستمگران، سرباز زد اگرچه با شمشیر، سرش را سخت شکافتند. ۴- ما را آگاه می‌سازد که دنیا، عزّت و والایی را تنها با سرنیزه‌ها

می‌طلبد)

وائلی از محضر امام حسین می‌خواهد که سایه لطفی که در دنیا بر سرش انداخته

است، در سرای باقی نیز استمرار یافته و شفیع وی گردد و تا قیامت وی را رها نکند:

۱- دُنْيَايَ ظِلًّا فَرَدِّي ظِلُّكَ رِي فَأَنْتَ شَفِيْعٌ
وَضَعْنِي بِمَوْضِعِ الْفَضْلِ بَيْنَ رَحْمَتِكَ وَالرَّحْمَةِ الَّتِي يَضِيْعُ
(همان، ص ۱۲۶)

(ترجمه: ۱- بر دنیای من سایه‌ای فکنده‌ای، پس در آن دنیا نیز مرا در سایه خویش قرار

ده که تو شفیاعت کننده هستی. ۲- در روز جدایی (قیامت) مرا در میان قافله‌ات قرار

بده که هر که از آن استثنا و خارج شود، تباہ می‌شود)

وائلی از امام(ع) طلب رهایی از بیماری دارد و از همین رو، با واژگانی که بیانگر نیاز

و التماس او هستند، خاضعانه و خالصانه از امام(ع) شفای درد خود را می‌خواهد؛ اما

خواسته وی به معنای نادیده گرفتن لطف الهی نیست و در شعرش نیز اشاره می‌کند که

چون خواسته امام(ع) در نزد خداوند، گرامی داشته می‌شود، برایش از خداوند طلب

بهبودی می‌نماید. وائلی دلیل شفا طلبی خود را حب دنیا نمی‌داند و در پی جاودانگی

نیست، بلکه به این سبب است که کارهایی ناتمام دارد، و تا انجام آن‌ها قصد دارد در

دنیا باقی بماند:

۱- بَلَّ الشِّفَا وَ حَبَّكَ ، أَشْفَعَةً وَ مَقَامًا
فِي مَا بَالِ اللَّهِ أَكْرَمَ رَهْطٍ لِنِي يَنْجُوهُ الْأُذَى وَالسَّقَامَ
أَنْ لَا أُطْلَبَ الدَّوَامَ بِالدُّنْيَا كَيْ يَوْمَ أَرْجُو الْفَنَاءَ الدَّوَامَ
. سَرَّ أَلِيَّ غَيْدِي بِضَعِّ أَمَانٍ وَ أَمَّ أَلِيَّ بِالسُّؤَالِ الْمَرَامَ
(همان، ص ۱۰۴)

(ترجمه: ۱- خاک تو شفا بخش است و خداوند هر اندازه که بخواهی به تو قدر و

منزلت بخشیده است. ۲- پس ای پسر گرامیترین قوم‌ها، از خداوند بخواه که ناراحتی و

بیماری را از او دور بگرداند. ۳- من به دنبال جاودانگی در دنیا نیستم، چگونه می‌توانم

از چیزی که فناپذیر است امید جاودانگی داشته باشم. ۴- اما من هنوز امیدها و

آرزوهایی دارم، و آرزویم این است که به خواسته و مقصودم تو نائل آیم)

بررسی توصیفی- تحلیلی سیمای امام حسین(ع) در شعر دینی احمد وائلی

وائلی، شن‌های کربلا را خطاب قرار می‌دهد و عاجزانه از آن‌ها می‌خواهد تا سلامش را به امام حسین(ع) برسانند و خواسته‌اش را با ایشان در میان گذارند. سوز و گداز شاعر و صدق عاطفه وی سبب می‌شود تا این ابیات، با روح و جان مخاطب آمیخته گردند:

۱- أَيُّ لَمَّةِ الْآتِي حَضَّ سَنْتَ مَ الْخُسَّ سَنِي وَ لَقَّ هُ رَدَاءُ أ
بَلَّغْ نِي عَ عَجِي السَّلَامُ حُسَّ سَيِّدَا وَ أَحْيِ الْمَدِيَّةَ غَائَةً وَ زِيدَاءُ
(همان، ص ۱۳۰)

(ترجمه: ۱- ای دانه‌های شن! که جسم حسین را در آغوش گرفته‌ای و تمام بدن او را با جامه‌ایی پوشانده‌ای! ۲- سلام مرا به حسین برسانید و حامل استغاثه و فریاد رسی من در نزد او باشید)

وائلی به منظور این که خواسته خود را با امام در میان بگذارد و از وی طلب شفا یافتن کند، بیان می‌نماید که وجود سختی‌های بی‌شمار را در زندگی قبول دارد و واقف است که راحتی، بدون تحمل دشواری‌ها به دست نمی‌آید. سپس درخواست خود را در کمال فروتنی، مطرح می‌کند و از آرزوهای بزرگی سخن می‌گوید که جسم گلی و بد بوییش در پی رسیدن به آن است؛ وی از امام(ع) می‌خواهد تا نزد خداوند، واسطه گردد تا بخشی از لطفش را که دنیا از آن آکنده است، شامل حال وی نماید و بیماریش را شفا ببخشد:

۱- مَ أَنْ أَيْ يَفُوقُ الْوَصْفَ بِعَجَلِزُ الْإِحْصَاءِ أ
وَ عَجِي السَّلَامُ لَأَتَأْتِي دُونَ أَنْ يَحْتَبِي الْفَقِي الضَّ رَاءِ أ
وَ طُمُوحُ الطَّالِبِينَ الْحَمَّ أَلْمَسَ سُنُونُ هَيْهَ لَتَتَبَعُ الْجُـ وَ زَاءِ أ
وَ اسْأَلُ اللَّهَ بِالْدمَاءِ بِبَارِكِ الْأَرْضِ وَ أَرْضِ بِمَلْتُوخِي السَّمَاءِ أ
لَهُ دَفْهَعِ السَّلَامِ عَنِّي بِلُطْفِ عَنَّمُ اللَّهُ نِيَا وَ يَشْفِي الدَّاءِ أ
(همان، صص ۱۳۰-۱۳۱)

(ترجمه: ۱- به رغم آنکه سختیها آنگونه اند که قابل وصف نیستند و از شمار خارج است. ۲- و به رغم آنکه، شب‌نشینی‌های راحت و توأم با آرامش بی‌آنکه سختی‌ها بر کام جوان ریخته شود، بدست نمی‌آید. ۳- و خواسته‌های گل‌سیاه و بدبو که بس دور و

نقد ادب معاصر عربی

دراز است و گاه به تارک آسمان می‌رسد. ۴- از خداوند بخواه که زمین را به واسطه خون‌ها پربرکت گرداند و نیز آسمان را از این حادثه کربلا خشنود و راضی گرداند. ۵- از او بخواه که بیماری را از من دور کند به واسطه لطفی که دنیا را از آن آکنده است و بدین ترتیب درد مرا دوا نماید)

۷-۲. بیان ریشه‌های دشمنی امویان با اهل بیت(ع)

شاعر، دشمنان امام حسین(ع) را، دنباله‌رو و از ریشه دشمنان صدر اسلام می‌داند که کینه کهنه‌شان را تا به این زمان با خود نگه داشته‌اند. شاعر، آن‌ها را در برابر پاکی امام(ع)، چنان سرشار از ناپاکی و آلودگی می‌داند که هرگز نخواهند توانست دامن شرافت را لکه‌دار نمایند:

۱- هُفَّهُ نَفَا نَ أَنْ لَمُرُخِ الْمَلْشِ هِ وَ الْبَيْهَانُ
هُ مِنْ-إِفْضِ سَيْلَةَ هَتَكُوا الْبَيْهَ - عَالُوهُمُ لَوْ سَهْ وَ اسْتَهْ أَنْوَا
سَتْ بِأَحْمُوقِبَا رَ النَّبِيَّ بِالْحَرَّةِ كَدْنَهُمْ كَعَتَابُ حَصَّهَانُ
أَنْتَ قَدْ عَجَّ مَطِيبٌ وَ هُمْ الدَّمُ - وَ حَلِيَّةٌ وَ مَالٌ كُنْتَ وَ كَانُوا
(همان، ص ۱۳۸)

(ترجمه: ۱- از او نام نمی‌برم؛ زیرا که او پست‌تر از آن است که این شعر با اسم او و بیان نامش، آلوده گردد. ۲- او از جمله خویشان نزدیک بود که به خانه خدا بی‌حرمتی نمودند و تقدسش را نگه نداشتند و توهین کردند. ۳- به قبر رسول خدا(ص) جسارت نمودند و در منطقه «حره»، چه اندازه به دختران جوان پاکدامن تجاوز نمودند. ۴- تو مقدس و پاکی، و آنها عین ناپاکی و آلودگی هستند از زمانی که تو بودی و آنها بوده‌اند) وائلی، ریشه چنین رفتار و برخوردی با امام حسین(ع) و یارانش را در کینه‌های قدیمی و بازمانده مخالفان اسلام از شکست‌های بدر و احد می‌داند:

۱- دُعَادَاتُ مَعَ الْأَبِّ - نَاءِ نَأَاهَا لَمْ خَذُولِ
تَسْتَرْدُ الْإِدْيُونَ مِنْ خَفِرَاتٍ وَ عَلِيٍّ لِي مُقَدِّمِ عُلُولِ
وَ رَعَابِيهِ أَنْكَلِبَتْ وَ يَكِلُفِ عَالُوَصِ لَوْعَةَ بَعَيْنِ النَّكُولِ
(همان، ص ۱۴۴)

(ترجمه: ۱- تا ببینند که چگونه هند با پسرانش بازگشته تا انتقام جنگی را که در گذشته،

بررسی توصیفی- تحلیلی سیمای امام حسین(ع) در شعر دینی احمد وائلی

بازنده آن شده‌اند را بگیرد.۲- دین و بدهی خود را از زنان با حیا و بیماری که در زنجیر بسته شده‌اند، باز می‌ستانند.۳- و نیز انتقام می‌گیرند از زنان لطیف و پرده‌نشینی که داغدار فرزندان‌شان هستند و قلم، یارای وصف سوز و گدازی که در چشمان آن مادران داغدیده است را ندارد)

۲-۸. رثای امام حسین(ع) و یارانش

یکی از ابعاد نگرش احمد وائلی به عنوان شاعر اهل بیت (علیهم السلام)، بیان عظمت فاجعه، و به تصویر کشیدن فجایع و مصیبت‌هایی است که در کربلا بر امام حسین(ع) و اهل بیتش(ع) رخ داده است:

۱- نَبِيٍّ بِحِرِّ رَسُولِ اللَّهِ سَتَىٰ ظِلْمَهُ مَالِ رُقُودٍ
عَابِ بِيضٍ لَوَّعَتْهَا سَيْيَاطُ فَاشْتَكَّتْ أَوْضُلُعُجَّتْ زُنُودُ
وَعَلِيلٌ خَضُّوْا عَلَيَّ قَتَبَ النَّا قَلَّتْ بِشَّاعِدَ يَهَ الْقِيُودُ
وَسَبَّ أَيْارُؤَاتٍ فَوَاجِعَهَا رَمَّ ضَاءُ سُلُوكِ الْبُحْرِ وَالنَّجُودُ
فَعَلَى الْأَوْجَاهِ الصَّغِيرَةِ لَاحَ الْيُتْمِ وَاللَّالِئِ السُّوِي وَالشُّرُودُ
حَسَبَ الْقَيْدِ بِمُهْطَةٍ قَدُّوهُمْ أَنْ مَاصَ قَدُّوهُ فَضُوْئِيْدُ
يَا لَوْ جَدَّ الزَّهْرَاءِ وَهِيَ تَرَاهُمْ الْحَفَّوَالشَّمْسَ وَالْفَيْضَ الصَّعِيْدُ
هَآلَا أُمَّهَاتُ هُزِّيْ مُهُودَا خَالِيَاتِ بُوْجُمُ مِنْ وَلِيْدُ
لَا رَضِيْعَ تَهْدِيْهِ دِيْنَ فَهَلْ عِنْدَ لِّلْبَكَاءِ الْإِيَاءُ وَالْتَنْهِيْدُ
(همان، صص ۱۳۴-۱۳۵)

(ترجمه: ۱- پیکرهایی که روزی در آغوش رسول خدا بود، ساکن خاک و شن شده است. ۲- و زنان ظریف و ناز پرورده توسط تازیانه‌ها مورد شکنجه و عذاب قرار گرفته‌اند، تا بدانجا که استخوانهای سینه و دستانشان، زبان به ناله و شکایت گشود. ۳- و امام سجاد(ص) را که از بیماری ضعیف شده بود، بر روی رحل شتر سوار کرده، و دستانش را بستند. ۴- و اسیرانی که خاک داغ و تفتیده کربلا و خورشید و تپه‌ها روایتگر مصائب آنانند. ۵- بر روی صورتهای کوچک کودکان، گرد یتیمی و ذلت و حُزن و آوارگی نشسته است. ۶- بند اسارت از زمانی که بر دست و پای آنان بسته شد، گمان کرد که بر گوهری گرانبها بسته شده است. ۷- وای از سوز دل فاطمه(س) در حالیکه

نقد ادب معاصر عربی

آنان را آواره بیابانها می بیند، گرما و نور خورشید رو اندازشان و خاک، بسترشان شده است. ۸- ای مادران! گهواره‌های خالی از نوزاد را تکان دهید. ۹- هیچ شیرخواره‌ای نیست که او را تکان دهی و بخوابانی. با این وجود، آیا جز گریه و ناله چیزی برایت باقی نمانده است؟!)

و نیز در همین مضمون است:

۱- وَ الرَّجْعَ أَلْضَحَابِإِ مَا لِلدُّخَانِ دَرَاتُ ذُهُ سُولُ
وَ الْيَتَامَى تَشْرُدُ وَ ضِعَاعِ أَلِ وَ الْكَلَامِ عِ وَ عَوِ يَلُ
وَ الْجُفُفِ قَلِيْمِ مِّنْ رَمَادٍ وَ قِيُئُئُودِ مِيْنَهَا عَالِمِي سَلُ
وَ زُنُودِ قِيْمِ - سَتِ عَالِمِيهَا سَاسِيْ طُ وَ يَوْمَ جِيْضِ سُرِي بِرِ أَلِ التَّنْكِسِ سَلُ
وَ دَمُ شَهَاطِي أَلْفُراتِ سَيَقْتَدَهُرُ يُرْوِيْعِ الوَ الرُّبُ سَا وَ التَّخِي سَلُ
(همان، صص ۱۲۱-۱۲۲)

(ترجمه: ۱- شب آرام گرفت در حالی که مردان قربانی شده بودند و زنان پرده نشین، در بهت و حیرت بسر می بردند. ۲- کودکان یتیم، آواره و بی پناه بودند و زنان داغ دیده، یکسره اشک می ریختند و مویه می کردند. ۳- در یک سو از خیمه‌های اهل بیت (علیهم السلام) جز مستی خاکستر چیزی باقی نمانده و در سوی دیگر امام بیمار (امام زین العابدین) از فشار غل و زنجیرها، ناله می کند. ۴- تازیانه‌ها بی رحمانه بر میچ دستها می نشیند و شکنجه‌های وحشیانه، بدنهای اسیران را سخت می آزارد. ۵- آب فرات، تپه‌زارها و درختان خرما، در طی روزگاران روایتگر خونی هستند که در ساحل فرات به زمین ریخته شد)

و اتلی، بر مرگ امام (ع) و یارانش مرثیه می سُراید و با تأکید بر سکوت و خلوتی که بر منازلشان سایه افکنده است - به مانند دعبل در مدارس آیات - میادین جنگ را از این پس خالی از کسانی می بیند که حتی در میانه جدال نیز، نمازشان را به جا می آوردند. کسانی که اکنون در محوطه منازلشان، ناله و مویه جریان دارد:

۱- سَادِي يَارَ آلِ عَالِمِي * . سَدُ لَقْنَانَا وَ الْوَصِيْدُ
لَوْ جُوهٌ ۲ * أَلَّتِي أَضَاءَ تَنُكَ بِالرَّمْلِ لَمْ نَمَسْتُ ضَجْرَ بَاهَا وَ الْخُودُ
۳- خَلَّتْ مِّنْ مَّصَلَيْ - لَنْ رَفُكُوعٌ وَ السُّجُودُ

بررسی توصیفی - تحلیلی سیمای امام حسین(ع) در شعر دینی احمد وائلی

۴- اَمَاتٍ لَيْسَ فِي الْأَفْءِ لَعْنُهُمْ أَوِ التَّعْدِوِ يَسُدُّ
(همان، ص ۱۳۵)

(ترجمه: ۱- ای دیار آل علی(ع)! آرام بنخواب، که همه جا خالی از سکنه شده است و تنهائی حکمفرماست. ۲- چهره‌هایی که گرمای آنها بر تو نور می‌پراکند، خوابید و خاموش شد آن چهره‌های نورانی که سرزمین سوزان مکه را با نور خود روشن ساخته بود، اکنون خاموش گشته‌اند. ۳- و محرابهایشان خالی شد از نمازگزاران، نه رکوع کننده‌ای باقی ماند و نه سجده کننده‌ای. ۴- آن چهره‌های نورانی، اکنون خاموش و ساکت گشته‌اند و در هر کوی و برزن، از اوصاف نیکشان نام برده می‌شود)

وائلی در پایان قصیده «تغرید الرمل» در «تشخیصی تاریخی» به جریان، بستن آب بر روی یاران امام حسین(ع)، اشاره می‌کند و از بی‌رحمی رودخانه تعجب می‌کند و پرسشی از روی شگفتی می‌پرسد؛ که، چه زیانی به نهر می‌رسد اگر به فرزندان تشنه فاطمه (س)، از آب خود می‌بخشید؟؟:

نَسَبُ وَةِ النَّهْرِ مَاضٍ رَّ كُنِي غُصْلًا مَ لَوِ يَجُودُ
(همان، ص ۱۳۶)

(ترجمه: خشک باد نهر فُرات چه بی‌رحم و سنگدل بود! چه می‌شد اگر گُلِ شاخسار فاطمه(س) (امام حسین(ع)) را با آب خود قدری سیراب می‌نمود!؟)

وائلی، تدبیر و شکیبائی حضرت زینب (س) را در عین بُهت زدگی از مصیبتی که نازل شده بود، می‌ستاید:

۱- عِيَانِي نَيْكَ وَ ذُهُوْلُ لِرِنْوَعِ صَ بَرِّ جَمِيٍّ لِي
بَيْنَ أَسْرَاحِ تَقَسُّمِ الْوَالِدِ بَاطُ عَلِيٍّ هَا وَلَزَّ غَالِيَةً عَسَتْ وَعَلِيٍّ لِي
لَمَّا كَانَتْ كَحْنٍ فِيهِنَّ سُوْطٌ لَذِقْنَ فِجَالِ النَّسِيجِ دُونَ عَوِيٍّ لِي
(همان، ص ۱۴۳)

(ترجمه: ۱- فراموش نمی‌کنم چشمانت در حالی که بهت زده بودند و با وجود مصیبت فراوان و عمیق، شکیبایی و صبری ستودنی داشتی. ۲- میان اسرایی که تازیانه‌ها بر آنها فرود می‌آمد و بچه‌هایی که ترسیده بودند و بی‌قراری می‌کردند و امامی که بیمار بود (امام سجاد(ع)). ۳- هر وقت که ناله می‌کردند، شلاق بر آنها فریاد می‌کشید، پس یاد

نقد ادب معاصر عربی

گرفتند که بی صدا گریه کنند)

شاعر، حالت اسیران کربلا را به دقت ترسیم می‌نماید؛ از نگاه حسرت باری که از قربانیان افتاده برخاک می‌گیرند تا اشاره به در زنجیر کشیدن حضرت زین‌العابدین (ع) در حالت بیماری و کودکانی که چشم امید از مادرانشان بر نمی‌گرفتند. از دیدگاه وائلی این کودکان که، یتیمی، آنها را زودتر از موعد به بزرگسالی منتقل نموده است، از نور مجد محمدی بهره‌ها دارند:

۱- بِوَايْحِ جِرِّ رَسُولِ اللَّهِ
وَأِلَى جَدَّتَيْهِ عَائِلِيهِ عَمَلِي التَّارِيفِ
وَصَبْرًا بِرَأْسِهِمْ وَجَهَّهُمْ لَلْأَمِّ
سَحَابٌ مِّنْ كَفِّ النَّبِيِّ بِذُنُورِ
سَرَّ إِلَيْهِمْ عُدُّهُمْ فَأَخْوَا
سَرَّ عَيْيَ عَالِيَهُ سَادِرُ قُدُودُ
شُدَّتْ بِسَاعِدَيْهِ قَيْدُ قُدُودُ
يَبِيْهُمُ الْوَبْنِي وَالْعَيْدُ
سَنَ فُلُجِ سُدِّ مَسَارِ الْخَوَافِي سُدُّ
يَسْأَلُ الْأُنْحُومِيَهُ الْوَالِي سُدُّ
(همان، صص ۱۱۷-۱۱۸)

(ترجمه: ۱- پشت سرش کسانی بودند که در آغوش رسول گرامی اسلام پرورش یافته بودند و اینک بر شنزارها به خواب ابدی رفته بودند. ۲- در کنار او، شخص بیماری بر شتر پیر سوار بود و غلّ و زنجیرها بر دستانش بسته شده بود. ۳- و کودکان نوری که در چهره‌هایشان، شور و اشتیاق بازگشت به آغوش مادر نمایان بود. ۴- دست مبارک نورانی پیامبر (ص) چهره‌های آنان را لمس کرده بود و این نور که در چهره‌های آنان است یادگار جدشان پیامبر (ص) است. ۵- یتیمی قامت آن جوانان را خم کرده بود و آنان بی‌صبرانه از مادر، سراغ پدرشان را می‌گرفتند)

وائلی، درد و رنج اسیران کربلا را با سوز و گدازی که در درون نسبت به این واقعه دارد، به تصویر می‌کشد؛ وی، رقیه خردسال را همچون دخترکی دل شکسته می‌داند که غم چشمانش، از قلب شکسته و یتیمش سخن می‌گوید. به تعبیر وائلی، روزگار، بار سنگینی بر دوش حضرت رقیه (س) نهاده است که حتی کوه ثبیر، نیز یارای بر دوش کشیدن آن را ندارد:

۱- هَجْنَةُ الْأَيْتِي أَدْبَلَتْهَا سَا
نَزِيْةٌ هَيْئَةً سَا وَالزُّفِي سَا
بَرِيَّةٌ الْفَالَا وَالْهَجِي سَا
نَزِيْةٌ هَيْئَةً سَا وَالزُّفِي سَا

بررسی توصیفی - تحلیلی سیمای امام حسین(ع) در شعر دینی احمد وائلی

۳- ن الذُّهُولَ بَعِيْنِيْهِهَا سَلِّ وَبِعِيْهَا التَّعَبِيْرُ
 إِذَا بِالزَّمْعِ فَلَئِنْ يُّثْقِلُ كِتْفِيْ هَدَايِيْ نَلُوْقُ مِنْهُ ثُبِيْرُ

(همان، ص ۱۶۶)

(ترجمه: ۱- ای دخترک خردسالی که رنج و دردِ اسارت و بیابان و گرمای نیمروز، گُل وجودت را پژمرده ساخت. ۲- دخترک به خاطر زنجیرهای فراوانی که به دست و پایش بسته‌اند، یکسره آه و ناله سر می‌دهد. ۳- دختر بچه‌ای که چشمانش بُهت زده و هراسناک است و در اشکهایش حرفهای زیادی برای گفتن دارد. ۴- روزگار بار سنگینی بر دوشِ دخترک نهاده است به گونه‌ایی که کوه تُبیر هم تابِ سنگینی بار غم او را ندارد)

وائلی، با اندوهی عمیق به بانوان حاضر در محشر کربلا اشاره می‌کند و بر آن است تا واژگانی را انتخاب نماید که به خوبی سوز درون وی را نمایش دهند. ابتدا در شکل «تأیین» به بیان منقبت‌های آنان پرداخته و آنان را برگرفته از ریشه‌ای می‌داند که از هر بدی به دور است:

۱- دُنِّيَا مَحْمَدٌ غَدَّتْهَا نِيَا (أَسَدٌ) سَدِيْدٌ
 مِنْ جُكُوْرٍ مَحْلَقَاتٍ وَبِيْتٍ مِنْ هَكُّوْلٍ مَعَايِشِيْنَ بَعِيْدٌ
 لِحُوْرٍ بَوَائِيْحٍ مِنَ الرَّهْرِاءِ يَرْوِيْ خَشْهًا وَوَيْجِيْدٌ

(همان، ص ۱۱۷)

(ترجمه: ۱- در کربلاء، بانوانی با شرم و حیا بودند که در پیشگاه پیامبر اکرم(ص) درس ایستادگی و مقاومت آموخته بودند. ۲- آن بانوان از خاندانی نشأت یافته بودند که از هر بدی و ناراستی بس دور بود. ۳- بانوانی حوری‌وش و سترنشین از سلالهٔ پاکِ حضرت زهراء(س) که غم و اندوه زهراء(س) را به خوبی روایت می‌کردند) همو، با آگاهی از رنج و مرارتی که زنان کاروان امام(ع) متحمل شدند، به ذکر مصیبت آنان اقدام می‌کند و آن‌ها را پاکانی می‌نامد که گرفتاری‌های سخت بر آنها، فرود آمده است:

۱- لَشَأْنُ بَيْضٍ وَجُوْهِ حَمَلَةٌ الْخَطُوبُ السُّوْدُ؟
 ۲- لَرَّزَ أَيْفَمَ لَلْوَجْدِ مَلَعُو الشُّجُوْنَ حُدُودُ

نقد ادب معاصر عربی

۳- لا السَّيَّاطُ وَاَعَابِيْبُ مَحَّتِ السَّيَّاطُ زُنُودُ
فِي اَسَاوِيْتَرُ وَي فَوَاجِعَهُ اللُّوُ وَا الشَّمْمُضَّسُ وَا الرَّبِّي وَا النَّجُودُ
(همان، صص ۱۱۶-۱۱۷)

(ترجمه: ۱- آیا می دانی آن چهره‌های پاک و سپیدی که نا ملایمات، اطرافشان را فرا گرفته است. ۲- مصیبتها روحشان را ملامال نموده. چه حال و روزی داشتند؟! در این حال، برای زاری، گریه و سوگواری، حدّ و مرزی وجود ندارد. ۳- از درد شلاق به خود می پیچید در حالی که او از جمله زنان نازپروده‌ای بود که مچ دستانش به خاطر شلاق از درد به فریاد آمده بود. ۴- در حال اسارت که درد و رنج جانکاه آن را، زمین سوزان، خورشید و تپه زاران و دشته‌ها روایت می کنند)

وائلی، آرزو دارد تا با آه زینب (س) و دیگر زنان کربلا بیامیزد، آهی که تا به امروز، گرمای آن در کربلا احساس می شود، شاعر چنین بیان می کند که از فرط اندوه، توان بر دوش کشیدن یاد امام(ع) را ندارد و غم، توان را از وی زدوده است:

۱- لَيْئِي بِأَهَاءَ نَفَثَتْهَا لَنَا نَوْمَ قَاسَ سَتِ الْأُرْزَاءِ
بِأَهَاتِ نِسْوَةٍ مُنْذُ يَوْمِ الطَّفَفِ لِإِلَانِ الْهَبْتِ كَكْرٍ بِبَلَاءِ
خَبْرِيَّهِ بِأَنْتِي أَعْمُدُ أَقْبِيَّ مَيْلِ ذِكْرِهِ لِهَ لَوْ عَاةَ وَ شَجَاءِ
(همان، ص ۱۳۰)

(ترجمه: ۱- مرا با آن آهی که زینب(س) در آن روز مصیبت بار از نهادش برآورد، عجین بنما. ۲- و مرا با آه و ناله زنان که از روز عاشورا تا به اکنون، کربلا را شعله‌ور ساخته است، همراه گردان. ۳- به او بگو که من از فرط اندوه، توان بر دوش کشیدن یادش را ندارم)

آنچه بیش از هر چیز دیگر اندوه وائللی را موجب می گردد، تجسم کودکان نازپروده‌ای است که اسارت در دیده گانشان، ترس و اندوه کاشته و قلبشان را آزرده است و از ضربه‌های شلاق، به حضرت زینب(س) پناه می برند تا حامی آن‌ها گردد. شاعر، سیمای حضرت زهرا(س) را نیز غمگین از چنین رخدادی ترسیم می کند:

۱- شَجَايَ زَغَالِيْلُ الْقِطَا لِنَعْبِ الصَّغِيرُ وَ دِيْعُ

بررسی توصیفی - تحلیلی سیمای امام حسین(ع) در شعر دینی احمد وائلی

۲- مَنْ يَهِنُ مِنَ الْأَسَىٰ ۖ لَكَيْتَ سَادِ هِنْ صُودُوعُ
إِذَا لَزَّ هِنْ السَّوْطُ لُذُنْ بِزَيْنِبِ ۖ تَمَّ هِيَ عَقْنُ لَدَا مَرْوَعُ مَرْوَعُ
دِيَارُ عَلِيٍّ (وَالْحُسَيْنِ وَ جَعْفَرِ) وَ حَ تَفْ يَهْلَا نَادِبُ سَوْجُوعُ
(همان، ص ۱۲۵)

(ترجمه: ۱- و بزرگترین غصه و اندوه به خاطر آن کودکانی است که مانند پرندۀ قطا به شدت ترسیده بودند و قلب کوچک و لطیفشان تحمل آن رنجها را نداشت. ۲- با جگرهای پاره پاره از تشنگی به این سو و آن سو می‌دویدند و اندوه آوارگی در گوشه‌های چشمشان نمایان بود. ۳- هنگامی که شلاق بر آنها فرود آمد به زینب (س) پناه می‌بردند، اینگونه است که گاه شخص ترسیده‌ای به شخص ترسیده دیگر پناه می‌برد. ۴- در سرزمین علی و حسین و جعفر (علیهم‌السلام)، ندبه‌گران و ماتم‌سرایان، ناله‌های سوگوارانه سر دادند. (اشاره به عمق فاجعه و بزرگی مصیبت کربلا))

وائلی، در مجموع، امام حسین(ع) را به عنوان نماد و پرچم هدایتگر سالکان راه حقیقت می‌بیند؛ و مناره‌ای که از خون امام(ع) برافراشته شده است، هادی راه سالکان حقیقت می‌باشد؛ زیرا راه او، راه درستی و هدایت بوده و همیشه به مسیر و جهت درست گرایش دارد. وائلی، امام(ع) را به خورشیدی تشبیه می‌کند که در طول روزگار غروب نمی‌کند:

۱- لَيْنٌ دَمَاءِ رَفَعَتْهُ
هَقَّ السَّالِكِينَ مُشَعَّشَعٌ
أَنْتَ ۖ لَيْسَ سَلَابَةٌ وَ الْإِعْتِدَا
دُ إِخْلُفَتْ لَسَّاحُ لِبَا صُ لُبِ
وَ أَنْتَ إِذَا مَا سَبَّ لَطَّالَامُ
شُّهُ لُوبِي الدَّهْرِ لَمْ تَغْرِبِ
وَ أَنْتَ الْهَمْدَادُ وَ أَنْتَ الرَّشَادُ
سَوَّ الْقَزْوَعُ إِلَى الْأَصْ سَوْبِ
(همان، صص ۱۰۰-۱۰۱)

(ترجمه: ۱- تو، مناره‌ایی از خون بر پا نمودی تا راه سالکان طریقت را روشن نمایی. ۲- تو به تنهایی به منزله یک لشکر با ساز و برگ جنگی هستی آنگاه که میدان کارزار از ادوات جنگی خالی باشد. ۳- تو آنگاه که سیاهی حاکم شود، در پهنه روزگار، چندین خورشیدی که هرگز غروب نمی‌کند. ۴- تو راه درست و طریق هدایتی، و تو به سوی درست‌ترین و نیک‌ترین کارها گرایش داری)

نتیجه گیری

۱. برجسته ترین مضمون های شعر وائلی در حوزه حماسه حسینی، عبارتند از؛ بیان فضیلت ها و ویژگی های فردی و شخصیتی امام حسین(ع)، بازکاوی تاریخی و تحلیل عالمانه رخداد عاشورا، نکوهش و سرزنش دشمنان و کینه توزان، تبیین نقش حماسه حسینی در ماندگاری و جاودانگی اسلام اصیل، پیوند میان حماسه حسینی و ادبیات پایداری معاصر در میان ملت های اسلامی، فراخوانی تاریخی شخصیت امام(ع) جهت دمیدن روح پامردی در میان مردم در مسیر مبارزه با استبداد و استعمار و

۲. شاعر در بیان مضمون های عاشورایی از سه عنصر؛ بیان خطابی، عاطفه نیرومند و تشخص بلاغی، بهره فراوان برده است؛ زبان خطابی شاعر، ریشه در مهارت وی در هنر خطابه دارد. عاطفه نیرومند و تشخص های بلاغی ایشان به همراه عامل نخستین، نقش بسیار مهمی در گیرایی شعر وی و تأثیر بر مخاطبان داشته است.

منابع و ماخذ

- جعفری نسب، حسن، (۱۳۸۷)؛ زندگی نامه و بررسی اشعار سیاسی احمد وائلی، پایان نامه کارشناسی ارشد دانشکده زبانهای خارجی دانشگاه اصفهان.
- الحکیم، حسن، (۲۰۰۶)؛ احمد وائلی و نجفیاته فی الشعر و الأدب و التاریخ و الخطابة، النجف، مطبعة الغری الحدیثة.
- داخل، سیدحسن، (۱۹۹۶)؛ معجم الخطباء، الجزء الأول، الطبعة الأولى، بیروت-لبنان، المؤسسة العالمية للثقافة و الأعلام.
- بهاءالدین دلشاد، جعفر، (۱۳۸۸)؛ فاطمة الزهراء فی دیوان الشیخ أحمد الوائلی، مجلّة آفاق الحضارة الإسلامية العالمية، معهد البحوث و الدراسات الإسلامية، العدد ۲۴، السنة ۱۲.
- الروّاق، صادق جعفر، (۲۰۰۴)؛ امیرالمنابر الدكتور الشیخ احمد وائلی، الطبعة الأولى، دارالمحجّة البيضاء.
- الرّهیمی، عبدالحلیم، (۱۳۸۰)؛ تاریخ جنبش اسلامی در عراق، ترجمه؛ جعفر دلشاد، اصفهان، انتشارات چهار باغ.
- صادقی تهرانی، محمد، (بی تا)؛ نگاهی به تاریخ انقلاب اسلامی ۱۹۲۰ عراق، قم، دارالفکر.

بررسی توصیفی - تحلیلی سیمای امام حسین(ع) در شعر دینی احمد وائلی

- الطریحی، محمدسعید، (۲۰۰۶)؛ امیرالمنبرالحسینی الدكتور الشیخ احمد الوائلی، الطبعة الأولى، قم، المطبعة: سرور، قم، محین.
- عبود الفتلاوی، کاظم، (۱۹۹۹)؛ المنتخب من اعلام الفكر و الأدب، الطبعة الاولى، بیروت، مؤسسة المواهب للطباعة و النشر.
- عزالدین، یوسف، (۱۹۶۵)؛ الشعر العراقي الحديث و أثر التيارات الساسیة و الاجتماعیة فیہ، الطبعة الأولى، القاهرة، دار القومیة للطبعة و النشر.
- نوار، عبدالعزیز، (۱۹۷۳)؛ تاریخ العرب المعاصر(مصر و عراق)، بیروت، دارالنهضة العربیة.
- المرجانی، حیدر صالح، (۱۹۴۹)؛ خطباء المنبر الحسینی، ج ۱، لا طبع، النجف، مطبعة دار النشر و التألیف.
- الوائلی، احمد، (۲۰۰۵)؛ دیوان الوائلی، قم، انتشارات الشریف الرضی.

دراسة وصفية - تحليلية لشخصية الإمام الحسين(ع) في الشعر الديني عند أحمد الوائلي

كامران سليمان طالب الماجستير في اللغة العربية و آدابها جامعة رازي كرمانشاه.
الدكتور تورج زيني وند استاذ مساعد جامعة رازي كرمانشاه.

الملخص

هو الشيخ أحمد الوائلي من أشهر خطباء العراق و أكبر مروجي و مبلغّي ثقافة القرآن الكريم و سيرة رسول الله... (ص) النيرة و أهل بيته (ع) بمحاضرة الإمام الحسين (ع). رسم الوائلي صورة ببيضاء ناصعة للإمام الحسين (ع) تعدد مناقبه و أوصافه الكريمة من العزّة و المنعة و المروءة و البطولة و الصّمود و الثبات و العدالة كما أشاد بالامام (ع) بكونه عاملاً لإيقاظ الشعوب المهضومة و معياراً لتمييز الحق عن الباطل. اعتبر الشيخ الوائلي الإمام الحسين (ع) رمزاً للثورة على الظلم و الطاغوت و دماً جارياً في عروق التاريخ للمسلمين فحسب بل للبشرية جمعاء أيضاً. يعدّ الوائلي من الشعراء الذين وفقوا بين مدح الإمام الحسين (ع) و رثائه و القضايا الاجتماعية و السياسية في عصرنا الراهن. و كان لمثابه الحسينية دور هام في تعريف الشباب المسلمين بتعاليم الإمام الحسين (ع) فكان شعره الديني الذي يأتي غالباً في سياق الشعر الحسيني مثلاً أعلى للحماسة و التأثير على المستمعين و التماسي مع حاجة المنبر و الخطابة. كما أنه يروق الجميع بأدبه الرفيع بما يعود سر نجاح الشيخ الوائلي في الخطابة و أدبه الديني إلى الدّروس التي استلهمها من ملحمة الإمام الحسين (ع) و كان ليسحر بيانه و أسلوبه الجزل بالغ الأثر في التأثير على نفوس المستمعين... و أما هذا المقال فإنه يدور حول محورين تاليين:

الف - أدب الوائلي و مكانته في شعر العراق المعاصر.

ب- شخصية الإمام الحسين (ع) و حماسته الكبرى كما صورها الشيخ الوائلي في شعره.

الكلمات الدلّيلية: الإمام الحسين (ع)، الشيخ أحمد الوائلي، الشعر الديني، الشعر الشيعي، شعر العراق المعاصر.